

Een verzuchtend bidden voor de doden

(en een bede voor de levenden bleef gelukkig niet uit...)

Liedbespreking

In het *Liedboek - Zingen en bidden in huis en kerk* is in de rubriek 'Getijden van het jaar' Heer, herinner U de namen (Lied 730) opgenomen. Aan Jamie de Goei vroeg de redactie een compositie bij deze melodie te schrijven. Een portret van De Goei, diens compositie en deze liedbespreking vormen weer het vertrouwde drieluik in dit blad.

Jeroen de Haan

Een lied dat nogal eens gezongen wordt op de laatste zondag van het kerkelijk jaar of rond Allerheiligen (1 november) is 'Heer, herinner U de namen', een bede voor de overledenen. Dit lied werd geschreven door een dichter van Rooms-Katholieke huize, die advocaat van professie was. Het moet worden gezien tegen de achtergrond van het 'Dies irae'.

Het is een lied waarover ten tijde van de voorbereidingen naar het *Liedboek voor de kerken* (1973) door de Hervormde Gezangencommissie nogal wat te doen is geweest. Maar ook na het verschijnen van dit Liedboek, en tien jaar geleden het *Liedboek - Zingen en bidden in huis en kerk*, zijn er vragen gerezen over de bruikbaarheid van dit lied. Deze discussie leidde tot in ieder geval twee andere liedteksten op de bestaande melodie.

Over de dichter

Mattheus Adrianus Verdaasdonk werd op 7 oktober 1918 in Amsterdam geboren. Hij bezocht het *Immaculatae Conceptionis*, een franciscaner Gymnasium voor jongens te Venray. Na de middelbare schoolopleiding op dit internaat studeerde hij rechten en vestigde zich vervolgens als advocaat te Amsterdam.

In 1946 verscheen zijn dichtbundel *Cantuale ad usum fratrum minorum* en in 1962 zijn novelle *Niemand weet waarom*. In het tijdschrift *Tirade*, een van de oudste en toonaangevende literaire tijdschriften van Nederland, verschenen bijdragen van zijn hand.

In 1957 won hij, vanwege een luisterspel, een door Katholieke Radio Omroep uitgeschreven wedstrijd.

In het bestuur van de *Katholieke Centrale Vereniging voor Geestelijke Volksgezondheid*, een instantie van waaruit de gehele katholieke geestelijke gezondheidszorg werd gestimuleerd en gecoördineerd, vervulde hij de functie van secretaris.

Hij werkte mee aan een psalm- en gezangvertaling voor de liturgie in de volkstaal. Een combinatie van zijn talenten vond gehoor in verschillende verdedigingszaken waarin hij als jurist auteurs bijstond bij een verbetering van hun positie.

Een dag na zijn opname in het Maria Paviljoen te Amsterdam kwam hij op 3 maart 1966 plotseling te overlijden. Op 7 maart werd de Requiemmis opgedragen in de parochiekerk Heilige Thomas van Aquino, waarna de begrafenis plaatsvond op de rooms-katholieke begraafplaats Buitenveldert. Mr. Mattheus Adrianus Verdaasdonk werd 47 jaar.

Over de liedtekst

Het vier strofen tellende lied verscheen voor het eerst in de bundel *Alleluja, 65 geestelijke liederen voor gebruik in school en kerk*, een bundel die werd samengesteld in opdracht van het Catechetisch Centrum Canisianum in Nijmegen. Het is van belang te weten dat deze bundel in 1960 verscheen, dus nog vóór het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Tijdens dit Concilie werd onder andere besloten dat de volkstaal in de liturgie werd toegestaan, terwijl tegelijkertijd het Latijn als universele taal van de Kerk werd bevestigd. Eveneens verklaarde het Concilie zich voorstander van principiële gewetens- en godsdienstvrijheid. Wat betreft de uitvaartliturgie heeft dit Concilie besloten het *Dies irae* formeel uit de Rooms-Katholieke dodenmis te schrappen. Uit onderstaande tekst zal blijken dat er in dit lied nog reminiscenties zijn aan het Requiem.

1. Heer, herinner U de namen van hen, die gestorven zijn, en vergeet niet, dat zij kwamen langs de straten van de pijn, langs de wegen van het lijden, door het woud der eenzaamheid, naar het dag en nacht verbeide Vaderhuis, hun toebereid.

2. Heer, herinner U hun luistrend wakker liggen in de nacht en hun roepen in het duister, de armzaligheid van hun kracht, en wil zeer aandachtig lezen in de rimpels van hun huid de verscheurdheid van hun wezen, en wis hunne zonden uit.

3. Die Maria hebt vergeven en de rover aan het kruis, laat de doden eeuwig leven met U in het paradijs. Heer, herinner U hun namen, oordeel hen en spreek hen vrij, en bedek hun schuld en laat hen zitten aan uw rechterzij.

4. Waarheen zal de mens zich keren, die, staand voor uw aangezicht, uwe liefde moet ontberen bij het eindelijk gericht? Heer, zo Gij niet wordt bewogen door het breken van zijn stem, door de droefheid in zijn ogen, is bij niemand heil voor hem.

de advocaat die spreekt: 'oordeel hen en spreek hen vrij'.

Ook in de laatste strofe haalt Verdaasdonk de *Dies Irae*-tekst aan: 'Quid sum miser tunc dicturus' (Wat zal ik, ellendige, dan te zeggen hebben. Anders vertaald: Waarheen zal de mens zich keren). Maar ook: 'ante diem rationis' (nog vóór de dag der rekenschap. Hier vertaald als: bij het eindelijk gericht.)

Dan volgt nog een laatste 'juridisch argument': 'Heer, zo Gij niet wordt bewogen'. Mocht de Heer geen oog en oor hebben voor de mens, dan is er geen heil meer te zoeken.

Het lied in de praktijk - enkele vraagtekens

Het lied opent met een bede 'Heer, herinner U'; een bede voor de gestorvene(n). Verdaasdonk schildert hier een levensweg vol van pijn en lijden en schetst een situatie waarin een mens zich eenzaam een weg baant en uiteindelijk het verwachte Vaderhuis, de hemel, bereikt.

De tweede strofe opent met diezelfde bede en vervolgt met hoe het levensverhaal van iemand geweest zou kunnen zijn. Intiem is de tekst 'en wil zeer aandachtig lezen in de rimpels van hun huid'. Vervolgens verplaatst Verdaasdonk zich in zijn ambt als advocaat en pleit: 'en wis hunne zonden uit'. Op dit moment legt hij ook een link naar het *Dies irae*: 'Qui Mariam absolvisti, et latronem exaudisti, mihi quoque spem dedisti.' (Gij, die Maria van schuld hebt bevrijd, en die de rover hebt verhoord, hebt ook mij hoop gegeven.)

Met de laatste zin uit de tweede strofe verbindt Verdaasdonk deze aan de derde strofe, met een volgende link naar het *Dies irae*: 'Inter oves locum praesta, et ab haedis me sequestra, statuens in parte dextra.' (Bereid mij een plaats tussen uw schapen, zonder mij af van de bokken, en laat mij staan aan uw rechterzijde.)

In deze derde strofe herkennen we ook het verhaal van de kruisiging van Jezus en de misdadigers uit Lukas 23: 42-43: 'En hij zeide: Jezus, gedenk mijner, wanneer Gij in uw Koninkrijk komt. En Hij zeide tot hem: Voorwaar, Ik zeg u, heden zult gij met Mij in het paradijs zijn.' En hier is het weer

de gedachtenisdienst waarin zij die ons zijn voorgegaan centraal staan. Gedenken is niet hetzelfde als herdenken. Herdenken is een oprecht en plechtig aandacht schenken aan een gebeurtenis uit het verleden. Gedenken vraagt iets van ons als mens. Vraagt iets actiefs van de gelovige. Gedenken is de geschiedenis van gisteren vandaag doorleven met het oog op morgen. In zo'n gedachtenisdienst kan dat voelbaar worden.

Wanneer ik dan zo'n gedachtenisdienst vier, dan benaauwen mij zinnen als 'Waarheen zal de mens zich keren, [...] bij het eindelijk gericht?'. En ook plaats ik vraagtekens bij Verdaasdonks overtuiging 'en vergeet niet, dat zij kwamen langs de straten van de pijn, langs de wegen van het lijden, door het woud der eenzaamheid'. Want dat geldt ook niet voor iedereen. Evenmin als dat 'in de rimpels van hun huid de verscheurdheid van hun wezen' op een ieder van toepassing is. Dit maakt het lied een beetje problematisch - zodat je eigenlijk niet zo goed raad weet met dit lied.

Waar het *Liedboek voor de kerken* nog alle vier strofen telde, is in het jongste Liedboek de laatste strofe gesneuveld. Ook daar plaats ik een vraagteken bij: waarom is dit gedicht incompleet in de liedbundel opgenomen? Immers, dit vier strofen tellende lied kan in zijn geheel wellicht wel degelijk goed van pas komen in een uitvaartliturgie.

Een vervolg

Vanwege de 'zwaarte' van de tekst, in combinatie met de

doorgaans langzaam gezongen melodie, heeft ds. Hans Mudde (*1939) een andere tekst voor de laatste zondag van het kerkelijk jaar, de gedachtenisdienst, geschreven.¹ Deze liedtekst uit 1992 behoort tot één van de eerste liedteksten van Mudde.

Onze namen staan geschreven
in de holte van uw hand
als een teken dat ons leven
in U, Heer, is ingeplant.
Steeds als Gij uw handen opent
zien uw ogen ons weer aan
en gedenkt Gij uw belofte:
een volkomen nieuw bestaan.

Laat ons in de stilte groeien
totdat op de jongste dag
onze namen openbloeien
op uw goddelijk gezag.
Dan gebeurt wat wij nu dromen
dat wij in uw louter licht
tot U nader mogen komen
aangezicht tot aangezicht.

Mudde koos hier een andere invalshoek dan Verdaasdonk. Waar Verdaasdonk vraagt en pleit, daar gaat Mudde, als predikant geworteld in de evangelisch-lutherse traditie, uit van de zekerheid van de doop. Uitgaande van Jesaja 49: 16 'Zie, Ik heb u in mijn handpalmen gegrift' dichtte hij een tekst waaruit geloofszekerheid spreekt.

Een ander vervolg

Ten behoeve van de gedachtenisdienst op 1 november 2020 in de Kloosterkerk in Den Haag schreven ds. Rienk Lanooy en Gerda Hoekstra deze strofe bij het lied²:

Heer, wil ook mijn trooster wezen
draag mij, ken mij, zie mij aan.
Wees er om mijn ziel te lezen
in de lichtglans van uw naam.
Voed mij met herinneringen,
leer mij reizen door de pijn,
zo vertrouw ik: in uw Liefde
zal geen mens vergeten zijn.

Desgevraagd reageerde Lanooy: 'We schreven dat couplet overigens niet zozeer als een aanvullende strofe op de coupletten die nu in het liedboek staan, maar als vervanging van het laatste couplet van Verdaasdonk vanwege de nogal klasieke taal die daar wordt gehanteerd, juist in een Gedachtenisdienst waarin veel mensen zijn die minder vertrouwd zijn met de christelijke traditie.'

Vanuit deze tekst spreekt sociale bewogenheid. Waar Verdaasdonk voor de overledenen pleit, bidden Lanooy en Hoekstra voor hen die achterblijven. In de slotregel van deze strofe wordt de link weer gelegd met hen die ons zijn voor-

gegaan, en wordt feitelijk de eerste regel van Verdaasdonk in gedachten geroepen: 'Heer, herinner U de namen'. Echter, dan vanuit de zekerheid dat geen mens vergeten zal zijn.

De componist

Herman Strategier werd op 10 augustus 1912 in Arnhem geboren uit het huwelijk van Joseph Hendricus Augustinus Strategier (1879-1935) en Jacoba Hendrica Herckenrath (1883-1955). Zijn vader werkte als manufacturenverkoper, daarnaast was hij verdienstelijk amateur-organist in de Arnhemse Sint-Walburgiskerk. Als recensent was hij verbonden aan een plaatselijk dagblad. Dankzij zijn vaders werkzaamheden als organist leerde hij

het orgel al op jonge leeftijd kennen.

Strategier studeerde aan de Rooms-Katholieke Kerkmuziekschool in Utrecht, waar hij orgellessen ontving bij Hendrik Andriessen (1892-1981). In 1935, kort na het overlijden van zijn vader, werd Strategier aangesteld als dirigent-organist in de Sint-Walburgiskerk. Als opmaat naar deze aanstelling was hij overigens al eerder in een vergelijkbare functie werkzaam in de Sint-Annakerk in Nijmegen.

Waarschijnlijk leerde Strategier in 1938 via Hendrik Andriessen organist en componist Jan Mul (1911-1971) kennen. Al snel voegde zich Albert de Klerk (1917-1998) bij hen, een eveneens jonge organist en componist die, net als Mul, in Haarlem woonde. Deze drie jonge mannen waren sterk door Andriessen beïnvloed. Dit driemanschap werd ook wel aangeduid als 'Trium Puerorum', ontleend aan de Missa 'Trium Puerorum' ('mis van de drie jongelingen') die zij hun muzikaal geestelijk vader Hendrik Andriessen bij zijn vijftigste verjaardag aanboden. Strategier componeerde hiervoor het Gloria.

In 1949 verwierf Strategier een belangrijke functie: aan de Kathedraal in Utrecht werd hij de opvolger van zijn docent Hendrik Andriessen. In ditzelfde jaar kreeg hij een aanstelling als docent muziektheorie aan de Rijksuniversiteit van Utrecht.

Tot 1963 bleef hij organist van de Utrechtse Kathedraal en in 1977 beëindigde hij zijn werk als docent. Op 26 oktober 1988 overleed Johan Herman Strategier in zijn slaap.

Zoals gezegd werd Strategier sterk beïnvloed door stijl van Hendrik Andriessen. Zijn oeuvre omvat vele meerstemmige missen en motetten, psalmbewerkingen, geestelijke liederen en andere religieuze composities, in zowel het Latijn als in het Nederlands. Van zijn hand verschenen ook verschillende

Herman Strategier in 1967. Foto: Koos Schippers

orgelwerken.

In protestante kring is Strategier vooral bekend geworden met zijn melodie bij de tekst 'Heer, herinner U de namen'. Was in het *Liedboek voor de kerken* nog maar één melodie van Strategier opgenomen, het huidige *Liedboek* telt er vier: Lied 98d, 543, 730 en 735.

De melodie

Strategiers melodie is een goede tekstdrager voor de bede zoals Verdaasdonk deze dichtte. De uit twee delen bestaande melodie laat zich eenvoudig analyseren. De eerste helft bestaat uit de regels 1 t/m 4 waarin regel 1 en 3 aan elkaar gelijk zijn. Regel 2 en 4 beginnen vanuit de eerste drie noten spiegelend waarna elke regel zijn eigen verloop kent: regel 2 sluit af op de tonica, waartegen regel 4 juist de melodie opent

op de noot *e*, de kwint van het dominant-akkoord op *a*. Vanuit deze dominant gaat de melodie over in de tweede helft.

Die tweede helft begint met de regels 5 en 6 die hetzelfde verloop hebben, zij het dat deze in toonhoogte een terts verschillen. Dan gebeurt iets in de melodie wat we in het *Liedboek* zelden tegenkomen: in regel 7 stijgt in melodisch mineur de melodie met twee maal een sequens-achtige beweging om vanuit deze regel 7 vanuit de herstelde noot *c* in zuiver melodisch mineur af te dalen. Een afdaling, een ontspanning, die in regel 8 met een uit drie noten bestaand motief begint dat, als de drie slotnoten, in spiegeling terugkeert.

Dit zuiver-melodisch mineur, waarbij de zesde en zevende trap stijgend verhoogd en in dalende beweging weer verlaagd worden, zien we naast in deze

melodie in het *Liedboek* enkel terug in Lied 172 en 393.

Tenslotte

Het is lastig om een oordeel te vellen over dit lied. Dat komt mijns inziens door de vraag of er ooit een door Verdaasdonk geschetst vonnis zal zijn. Er zullen gelovigen zijn die dat beamen, terwijl anderen gruwen bij dit beeld. Daarom zou Verdaasdonks tekst wel bij een uitvaart gezongen kunnen worden, maar ik plaats vraagtekens bij de geschiktheid van het lied voor de viering op de laatste zondag van het kerkelijk jaar of voor een gedachtenisdienst.

Het is de melodie die dit lied zo geliefd heeft gemaakt. De teksten van Mudde en Lanooy/Hoekstra ervaar ik als een verrijking. Deze kunnen, al dan niet zo bedoeld, als een vervolg op strofen van Verdaasdonk klinken.

¹Op de wijze van het lied, Boekencentrum, 2005. Met dank aan Hans Mudde voor de verleende toestemming tot publicatie van deze tekst.

²Bron: https://kerklidewiki.nl/Heer,_herinner_u_de_namen